

ԱՅՐԱՐԱՏ

1. ԱՆՄԱՀԱԿԱՆ ԽՆՁՈՐ

Ըննում ա շիւնում ամալ ժամանակին մի թագավոր, ունենում ա իրենք տղա:

Էս թագավորը իրա պալատի աղաքին մի լավ գլուխի բաղ ա ունենում՝ մեջը Անմահական խնձորի ծառ: Համա ի՛նչ անում ա շի անում, շի կարում էդ Անմահական խնձորի ծառի բարը ուտի: Նրա կատեպանները էդ ծառը պահում ին, բեջարում, հենց գալիս էր հասնելու վախտը՝ տենում ին ծառի վրեն էլ ո՛նչ խնձոր կա, ո՛նչ զագ:

Մի տարի էլ թագավորի մենծ տղեն գալիս ա հորն ասում.
— Ա՛յ հեր, էս տարի էլ թո՛ղ ես մուղաթ կենամ. բալի կարենամ էդ խնձորի գողին կալնի:

— Դո՛ւ գիտաս, ա՛յ որդի,—ասում ա հերը,—թե կարաս՝ զնա մուղաթ կա՛ց:

Հենց որ գալիս ա խնձորի հասնելու վախտերքը, էս մենծ աղպերը վեր ա կենում, էթում Անմահական խնձորի ծառի տակին գշեր-ցերեկ դարավուլ քաշում, ընչանք հասնիլը Գալիս ա խնձորը հասնում. հենց էն էր՝ առավոտը որ լիսանար, պտի քաղեր տաներ տար հորը: Սաղ գշերը շի քնում. գալիս ա լիսագեմին քունը տանում ա: Ընդիան մի դե գալիս ա, շուլալվում ծառը, խնձորենբն ուտում՝ էթում:

Տղեն աչքը բաց ա անում, թամաշ անում ծառին. տենում ա ծառը լափ դարտակ՝ ո՛նչ խնձոր կա, ո՛նչ զադ: Շատ գլխին, ոտին ա անում, համա էլ որդե՛: Գալիս ա հորը նաղլ անում:

— Ա՛յ հեր,—ասում ա,—ես էսքան վախտ խնձորի ծառը պահեցի, որ զադ չմոտանա. հենց էկավ քաղելու վախտը՝ էդ գշեր սատանական մի սհաթ աչքս կպցրի. մին էլ վե կացա՝ տեհա ո՛նչ խընձոր կա, ո՛նչ զադ:

էն մի տարին էլ գալիս ա միջնեկ տղեն:

— Ա՛յ հեր,—ասում ա,—թո՛ղ էս տարի էլ ես էթամ մուղաթ կենամ. մարդ ա, բալի ես կարում եմ խնձորի գողին սըպանի:

— Ա՛յ որդի, դու գիտաս,—ասում ա հերը,—գնա՛ մուղաթ կա՛ց:

Միջնեկ աղպերն ա՝ նետուանեղը վեր ա ունում, գալի էդ խընձորի ծառի տակին դարավուլ քաշում: Գալիս ա հասնելու վախտերը, որ էն գշեր պտի մնար, առավոտը քաղեր, տաներ թագավորին՝ մի դաֆիլ լիսադեմին քունը տանում ա: էն դհիցը էլ եդ դևը գալիս ա շուլալում ծառը, խնձորներն ուտում՝ էթում: Տղեն բիրդան վեր ա թռնում, ծառին մտիկ տալի՝ տենում ա լափ դարտակ. ո՛նչ խնձոր կա, ո՛նչ զադ: Փոր-փոշման գալիս ա տուն, հորը նաղլ անում, որ խնձորի գողին չկարաց բռնի:

էն մի տարին էլ, կգա պուճուր տղեն:

— Ա՛յ հեր,—կասի,—էս տարի էլ թո՛ղ ես էթամ խնձորին մուղաթ կենամ:

Հերը կասի.— Ա՛յ որդի, մենժ աղպերդ, միջնեկ աղպերդ գնացին՝ ի՞նչ չաթեցին, որ դու էթաս՝ ի՞նչ չաթես:

Պուճուր տղեն որ շատ կզոռի հորը, հերը կասի.— Լա՛վ, թե որ էդքամ սրտով ուզում ես՝ գնա՛, էս տարի էլ դո՛ւ մուղաթ կաց:

Պուճուր աղպերն ա՝ նետուանեղը վե կունի, կէթա խնձորի ծառի տակին դարավուլ կքաշի: Կկենա մի շաքաթ, էրկու շաքաթ, խընձորները կհասնեն: Կասի. «Թո՛ղ էս մի գշերն էլ մնա, լավ հասնի՝ առավոտը քաղեմ, տանեմ հորս»: էդ սաղ գշերն էլ, որ ասես, աչքը չի կպցնի: Կգա լիսադեմին տղի քունը կզոռի: Կհանի էն սհաթը դանակը, մատը կկտրի՝ վրեն աղ կանի, որ մատը մոմոա, բալի քունը չտանի:

Հենց էն ա լիսվե-լիս էր՝ տղեն կտենա էն դհիցը մի եքա դե էկավ, շուլալվեց ծառը, որ խնձորներն ուտի: Զա՛նըմսան տղեն,

նետուանեղը կքաշի, տալու բաշտան դեը ծառիցը զորըմփալեն վն կընկնի: Վրա կհասնի, որ մըն էլ տա՝ դեը վն կկենա ընենց յարալու կփախնի: Տղեն էլ կընկնի եննուցը:

Դեը կէթա, կէթա՝ զորըմփալեն կընկնի մի խոր ֆորի մեջ: Տղեն կկռանա՝ կտենա որ էդ ֆորը ո՛նչ տուտ ունի, ո՛նչ տակ: Ֆորը քտե նշան կանի, ինքը կգա էդ բաղը, Անմահական խնձորները կքաղի, կտանի հորը:

Հերը խնձորները որ կտենա թե չէ՝ էն սհաթը թախտիցը վի կգա, տղի ճակատը կպաշի:

Տղեն կասի.— Ա՛յ հեր, խոսքն էս չի, որ էս տարի խնձորները բերեցի, խոսքն է՛ն ա, որ էն դեին սըպանենք, որ ամեն տարի գալիս ա խնձորներն ուտում: Ես որ նրան յարալու արի, թողաց փախալ. եննուցն ընկա, տեհա զնա՛ց, զնա՛ց՝ ընկալ մի խոր ֆորի մեջ: Էդ ֆորն էլ նշան եմ արե. թող մեկել աղպրտինքս էլ հեննես գան՝ էթանք էդ դեին սպանենք:

Թագավորը կասի.— Գնացե՛ք, ա՛յ որդիք. լա՛լ կանեք, որ կարենաք էդ դեի հախիցը գաք, թե չէ՝ գյալաշաղը էլի կգա մեր խնձորները կտանի:

Իրեք աղպրով խոսքները մին են անում՝ վն կենում, էթում: էթում են, էթում, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, հասնում են էն ֆորի դրաղը: Աղաք մենծ աղպորն են կախ տալի:

Սի քիչ որ ներքե ա էթում, ձեն ա տալի.— Ա՛յ հարա՛յ, ես էրվե՛ցի, քաշե՛ք:

Աղպրտինքն էլ եդ քաշում են, հանում:

Եննա միջնեկ աղպորն են կախ տալի: Սա էլ որ մի քիչ էթում ա, էթում, ձեն ա տալի.— Ա՛յ հարա՛յ, էրվե՛ցի, խաշվե՛ցի, քաշե՛ք:

Աղպրտինքը քաշում են, հանում: Եննա պուճուր աղպերն ա կախ ըլնում: Ասում ա.— Որ կասեմ՝ էրվե՛ցի, խորովվե՛ցի, դուք անկաջ չեք անի, հա՛ կախ կտաք, ընշանք հասնեմ:

Պուճուր աղպորը կախ են անում: Ինչքամ ձեն ա տալի. «Ա՛յ հարա՛յ, էրվե՛ցի, փոթոթվե՛ցի», աղպրտինքը անկաջ չեն անում. հա՛ կախ են տալի, ընշանք որ անտակն ա հասնում:

— Աղպրտինք,— կասի,— դե պարանը քաշե՛ք, հասա. ես հմի էթամ դեի հավարին:

Տղեն մի քիչ երբմիշ էլավ, տեհավ աղաքը մի դուռը. բաց արեց, անսաս նի մտավ: Տեհավ մի հուրի-մալաք աղջիկ ընդե նստել ա,

քարգա ա անում. աղաքին էլ դրած ա մի Ոսկե սինի՝ միջին Ոսկե աղվես, Ոսկե թագի, որ աղվեսի եննուցն ա ընկե, ուզում ա կալնի: Օխտը գլխանի դեն էլ գլուխը դրել ա աղջկա ծնկանը, քնե:

Աղջիկը կասի.— Հը՛, ա՛յ տղա, օձն իրա պորտովը, դուռն իրա թևովը չի կարացե ըստերանք գա, դու ո՞նց ես սիրտ արե էկե:

— Քու սե՛րն ա բերե,— կասի:

— Սերո՛ւմ կենաս,— կասի աղջիկը:— Բա՛ շե՛ս վախում, որ Օխտը գլխանի դեր վն կենա՝ քեզ թիքա-թիքա անի՞:

— Խի՞ պտի վախենամ, ես հենց դրա հավարին եմ էկե:

Տղեն կասի ու թուրը կքաշի, տալու բաշտան՝ օխտը գլուխն էլ մի հետ կթոցնի:

Դեր կասի.— Տղա՛, մըկ էլ տո՛ւ:

— Մորիցս մի հետ եմ էլե,— կասի,— մի հետից ավել չեմ տա:

Դեր տեղն ու տեղը կսատկի:

— Ա՛յ տղա,— կասի աղջիկը,— դու որ էդքամ դռադ ես էլե, քա՛ս գնա էս դեի աղպոր կուշտը. հրե՛նիկ կողքի օթախումն ա: Միշ-նեկ քիրս էլ նրա ձեռին ա:

Տղեն վն կկենա կեթա էն մի օթախը: Դուռը բաց կանի՝ կտենա մի հուրի-մալաք աղջիկ. մենծ քվորից դհա սիրուն, նստել ա քարգա ա անում: Աղաքին Ոսկե սինի՝ միջին Ոսկե հավը, Ոսկե աքուրը ֆրոֆրահար են գալի: Տասնէրկու գլխանի դեն էլ՝ գլուխը դրել ա աղջկա ծնկանը, քնե:

Աղջիկը կասի.— Ա՛յ տղա, դո՛ւ ըստերանք: Օձն իրա պորտովը, դուռն իրա թևովը ընչանք հմի սիրտ չի արե ըստերանք ոտ դնի, դու ո՞նց էս սիրտ արե էկե:

— Քու սե՛րն ա բերե,— կասի:

— Սե՛րում կենաս: Բա՛ էս Տասնէրկու գլխանի դեիցը շե՛ս վախենում, որ էս ա որդե որ ա վն կկենա՝ քու մենծ թիքեն անկաջդ կթողա: Գնա՛, մեղք ես, քանի թեզ ա փախի՞. թե չէ որ վն կացավ՝ էլ նրա ձեռիցը չես պրծնի:

— Ես էլ հենց դրա հավարին եմ էկե. խի՞ պտի վախենամ. մին նա՛ ա՛ մին ե՛ս:

Կասի թե չէ, տղեն¹ թուրը կքաշի, որ չի տա՝ տասնէրկու գլուխն էլ մի հետ էն գիհը կընկնի:

¹ Տպագիր տեքստում այս բառը շնչված է բանահավաքի ձեռքով: Բանահավաք-հրատարակիչ Տ. Նավասարդյանցը իր հրապարակած «Հայ ժողովրդական»

Դեր կասի.— Տղա՛, մըկ էլ տո՛ւ

— Չէ՛,— կասի,— մի հետ կտամ. ես մի հետ եմ էլե՛ մորս փոքրիցը:

էս դէն էլ ըստե՛ս ա սատկում, մնում:

Աղջիկն ասում ա.— Ա՛յ տղա, դու որ էդքամ զոռով ես էլե՛, բա՛ս գնա էս գէի աղպոր կուշտը. հրե՛նիկ կողքի օթախումն ա: Ի՛մ պուճուր քիրն էլ նրա՛ ձեռին ա:

Տղեն կէթա մենծ դէի օթախը: Դուռը բաց կանի, կտենա մի սիրուն, նաշխուն աղջիկ, որ օխտն օր, օխտը գշեր շուտես, չիմես՝ հենց նրա գլուխ-ջամալին թամաշ անես. նստել ա, քարդա ա անում: Աղաքին էլ Ոսկե սինին դրած՝ միջին Ոսկե կաքավն ու մադեն, ընենց իրար հեննա հաղ են անում, ֆըրֆըրահար գալի, որ գոնիցը մննողի խելք ու քյամալ են տանում: Քսանըշորս գլխանի գէն էլ գլուխը դրել ա աղչկա ծնկանը՝ քնն:

Աղջիկը կասի.— Ա՛յ հողածին, դո՛ւ ըստերանք: Օձն իրա պորտովը, դուռն իրա թևովը ընչանք օրս չի կարացե՛ ըստերանք ոտ դնի, դու ո՛նց ես սիրտ արե, էկե:

— Քու սե՛րն ա բերե, — կասի:

— Սե՛րում կենաս: Բա՛ շե՛ս տենում, որ Քսանըշորս գլխանի դեր քնել ա. որ վե՛ կենա, էլ նրա ձեռիցը կպրծնե՛ս: Մե՛ղք ես, ջահել-ջիվան ես. քանի վախտով ա՛ փախի՛, գլուխդ պրծացրա՛:

— Խի՞ փախնեմ. ես հենց դրա հավարին եմ էկե, որ սըպանեմ: Մի ջան նա՛ ա, մի ջան՝ ե՛ս, էլ խի՞ պտի վախենամ:

էս ասում ա թե չէ, գիդիջը՛ղ տղեն, թուրը հանում ա, որ չի՛ ջեպում գէի քյալի մեջտեղիցը՝ քսանըշորս գլուխն էլ մի հանքի ա ֆը՛ռռում, ընդի վեր ընկնում:

Դէն ասում ա.— Տղա՛, մըկ էլ տո՛ւ

— Չէ՛,— ասում ա,— էլ շեմ տա. մորիցս ես մի հետ եմ էլե՛, էրկու հետ շեմ էլե:

էս դէն էլ ըստե՛ս ա չորանում, մնում:

Աղջիկը որ տենում ա տղի դուշադությունը, վազում ա փաթըթ-

հեքիաթների քրքրի սեփական օրինակում, տպագիր տեքստերի վրա ուղղումներ է կատարել: Տողատակի հետագա ծանոթությունների մեջ տպագրի տեքստն արտահայտությունը վերաբերում է Տ. Նավասարդյանցի կողմից ստուգված հիշյալ տեքստերին, որոնք հիմք են ծառայել ներկա հրատարակության համար (Մ. 4.):

վում տղի ճտովը: Ասում ա. «Ես քունն եմ, դու՛ իմը»: Նո՛ր սրանք նստում են ըստե, իրար հեննա զրից անում:

Աղջիկն ասում ա.— Մենք իրեք քիր ենք՝ Ֆլան թագավորի աղ-
ջըկեքը: Էս դեերն էկան մեզ փախցրին, բերին շինեցին իրանց
կնիկ: Էս քանի տարի ա մենք մեռանք էդ ջանավարների ձեռին: Աս-
տոծ քու կռանն ըլնի, տղա՛. դու էլ որ շգայիր մեզ շաղատելի, հո
մենք պտի ֆողեց-ֆոգի կորչեինք:

Տղեն կասի.— Էս լա՛վ էլավ. հաղիր մընք էլ իրեք աղպեր ենք,
իրեքս էլ ազապ. մենծ քվորդ մենծ աղպերս կառնի. միջնեկ քվորդ՝
միջնեկ աղպերս. դու էլ դաթի ի՛մն ես ու իմն ես:

Աղջիկը եննա հանում ա տղին մի թլիսիմը տալի:

— Ա՛ռ,— ասում ա,— ինչ վախտ պետքը գա՛ լախմախին տաս,
էն մեր իրեք քվոր Ոսկե սինիքն էլ, իրանց ամեն սարք ու կարգովը
կգան աղաքիդ կկաննեն:

Եննա վեր ա ունում, տանում գոմը:— Հրեա տե՛նում ես էս իրեք
ձին՝ մինը Սե ա, մինը՝ Սիպտակ, մինը՝ Կարմիր. սրանց ամեն մե-
կիցը մի-մի մազ պոկա՛, պահա՛ մոտիդ. մարդ ա, բալի պետք ա գա-
լի: Ո՛ր մազը կրակին տաս՝ էն ձին էն սհաթը, իրա ամեն սարք
ու կարգովը, կգա աղաքիդ կկաննի. եր ուղենաս էլի կթողաս՝ կէ-
թա:— Էլ եդ գոմի դուրը շինում ա, բալանիքը տալի տղին:

Նո՛ր ընդիան էրկսով վեր են կենում գալի էն մեկեկ քվորտանց
կուշտը, նրանց էլ վեր են ունում, եննա գալի, դեերը ինչքամ խա-
զինա ունեին՝ կրում են ֆորի բերանը:

Տղեն ձեն ա տալի.— Դե՛, աղպրտի՛նք, պարանը կախ արե՛ք,
իրեք դեին էլ սըպանել եմ. նրանց ունեցած-չունեցածն էլ քոմմա
հավաքե, բերե: Սավայի էս՝ իրեք հատ էլ սիրուն, ձեր հավան կա-
ցած, աղջիկ եմ գտե. մարդիս՝ մինը:

Աղպրտինքը ուրախ-ուրախ պարանը կախ են տալի, խազինեն
դոա քաշում: Վերջը մնում են աղջկեքը:

Տղեն ամենքից աղաք մենծ քվորն ա պարանիցը կապում.—
Էս քե՛զ,— ասում ա,— մե՛նծ աղպեր, քաշե՛ք:— Աղպրտինքը քա-
շում են:

Եննա միջնեկ քվորը.— Էս էլ քե՛զ, մի՛ջնեկ աղպեր:— Սրան էլ
են քաշում:

Հմի մնում են պուճուր քիրն ու տղեն: Աղջիկն ասում ա. «Աղաք
դո՛ւ դու արի»: Տղեն ասում ա. «Զէ՛, դո՛ւ աղաք դուս արի»:

Վերջը որ տղեն շատ ա զոռում, աղջիկն ասում ա.— Ինձ անկաջ շե՛ս անում, համա տե՛ս, քու աղպրտիները քեզ պտի մոփսաննաթություն անեն: Մարդ ա, թե որ ըտենց մի բան ըլնի, շե՛ս վախենա. կէթաս ուրբաթ օրը, ըստե մի աղբուր կա, էդ աղբրի վրեն կնստես: Մըկ էլ կտենաս իրեք ոչխար էկան՝ մինը Սև, մինը Սիպտակ, մինը Կարմիր, որ էդ աղբրիցը ջուր խմեն: Դու քեզ կքցես աղաք Սևի վրեն, Սևը կքցի Կարմրի վրեն, Կարմիրն էլ Սիպտակի վրեն՝ Սիպտակն էլ քեզ լիս աշխար կհանի: Համա շըլնեմ-շիմանամ աղաք Սիպտակի վրեն ընկնես. թե չէ Սիպտակը քեզ կքցի Կարմրի վրեն, Կարմիրն էլ Սևի վրեն՝ Սևն էլ քեզ Մութն աշխարք կհանի:

Աղպրտիները պարանը կախ են տալի: Տղեն պոճուր քվորը կապում ա պարանիցը:

— էս էլ ի՛նձ,— ասում ա,— աղպրտինք, քաշե՛ք:

Աղպրտիները քաշում են, տենում, որ էս պոճուր քիրը քոմմփին էլ գլխեց իրա սիրունությունովը: Իրար մեջ միտք են անում, թե՛ մեր պոճուր աղպերը էսքան զոշաղություն արեց, էս թավուր էլ սիրուն աղջիկ ա տանում. բա՛ մենք ի՞նչ էրեսով էթանք մեր հոր կուշտը. բա՛ մեզ հմար ամոթ չի՞: Էկե՛ք պարանը կտրենք, նրան ֆորումը թողանք. էթանք մեր հորն ասենք, թե. «Իրեք դեխն էլ մենք ենք սըպանն, էսքամ խաղիսնն էլ բերե: Մեր պոճուր աղպորն էլ,— կասենք,— դեերը կերել են»:

Իրար մեջ խոսք են կապում, պարանը կախ տալի: Պոճուր աղպերը պարանը կապում ա մեջքիցը:

— Աղպրտի՛նք,— ձեն ա տալի,— դե հմի ի՛նձ քաշեք:

Աղպրտիները մի պոճուր տեղ քաշում են, քաշում՝ մի ղաֆիլ պարանը կտրում: Պոճուր աղպերը գըրըմփալեն էլ եդ ընկնում ա ֆորը: Էրկու աղպերով իրանց ղաղը-մաղը հավաքում են, գալի իրանց քաղաքը:

— Ա՛յ որդիք, բա ձեր պոճուր ա՞ղպերն ուր ա,— հարցնում ա թագավորը:

— Բա շե՛ս ասի, ա՛յ հեր. նրան դեերը կերան: էսքամ խաղիսնն, մալ ու դովաթն էլ էն դեերինն ա. մենք էրկսով նրանց սըպանեցինք, ունեցած-չունեցածներն էլ վե կալանք բերինք:

Խեղճ հերն էլ, բեխաբար, աղպորտանց խոսքին հավատում ա:

Սրանց թողանք ըստե, գանք խաբար տանք պոճուր աղպորիցը: Պոճուր աղպերը մնաց ֆորումը մենակ. դե՛ս ընկավ, դե՛ն ըն-

կամ՝ դուռ դալու իլլաջ չգտավ: Վերջը պուճուր աղջկա ասածը միտն ընկավ, որ կենա ընչանք ուրբաթ օրը, էթա աղբորի կշտին նստի, նրա ասած ոշխարհների ճամփին պահի. բալի նրանցով իրան քցի ին աշխարհ:

Ուրբաթ օրը որ էկավ, տղեն վն կացավ գնաց աղբուրու Մի քիչ կացավ, տնհավ իրեք ոշխար էկան՝ մինը Սև, մինը Սիպտակ, մինը Կարմիր. էնքամ էլ սի՛րուն, էնքամ էլ նա՛շխուն, որ տննողի խնկն էր էթում: Զուր խմեցին պրծան, ուզում ին էթա՝ տղեն իրան քցեց. ուզեցավ Սևի վրեն ընկնի, շշկվեց Սիպտակի վրեն ընկավ: Սիպտակը քցեց Կարմրի վրեն, Կարմիրը՝ Սևի, Սևն էլ քցեց Մութն աշխարհ:

Խեղճ տղեն էդ Մութն աշխարհումը դե՛ս ման էկավ, դե՛ն ման էկավ՝ տեղ չգտավ, որ սթար անի: Վերջը մի պառավի ռաստ էկավ:

— Ա՛յ մերա, — ասեց, — ղոնաղ շե՛ս ուզի:

— Խի՞ շեմ ուզի, ա՛յ որդի, ղոնաղն ա՛ստունն ա:

Պառավը տղին կանչեց, տարավ տուն: Խեղճ տղեն, էս թամամ իրեք օր, ծարավ էր:

— Ա՛յ մերա, — ասեց, — մի քիչ ջուր տա՛ս խմեմ, էս իրեք օր ա ծարավ թուր ու մուքս կպել ա:

Պառավը գնաց մի փարչ պղտոր ջուր բերեց, էնքամ պղտոր, որ կասես ցեխ ըլներ:

Տղեն հարցրեց. — Մե՛րա, ձեք ջուրը խի՞ ա ըսենց պղտոր:

— Ա՛յ որդի, — ասեց, — մեր ջուրը տարեն-տասնէրկու ամիս ըսենց պղտոր ա ըլնում, մենք ըսկի պարզ ջրի էրես տե՛նում ենք որ... Մեր աղբրի ակումը մի Օխտը գլխանի վիշապ ա էկն նստե, չի թողում որ ջուր գա: Շաբաթը մի էրեխա ենք տանում տալիս Վիշապին, ուտում ա, նոր մի պուճուր ջուր ա թողում, որ ինչ ա՛ խալիը ծարավ չկոտորվեն: Էգուց էլ թագավորի աղջկա նորաթն ա, պտի տանեն Վիշապին տան ուտի, որ ջուր բաց թողա:

— Ա՛յ մերա, բա շե՞ք կարում էդ Վիշապին սըպանի:

— Ա՛յ որդի, նրան ըսկի սըպանելու ճար կըլնի, սաղ երկիրը զվիր ա բերե: Քանի հետ թագավորը սաղ իրա ղոշնովը գնացել ա վրեն կոխի՝ բան չի կարացն անի:

Առավոտը որ լիսանում ա, տղեն տնում ա, որ հրեն թագավորի աղջկանը սև շորեր հագցրած տանում են Վիշապին տան: Ինքն էլ թաքուն աղջկա եննուցն էթում ա:

Վիշապը հետևան տենում ա, որ ըսօր մի ֆոգու տեղակ էրկուան
են գալի իրան կիրակուր ընեն, ուրախանում ա. աստամենբը սրում
ա՛ հագրում, որ գալու բաշտան էրկսին էլ մի դըրբի կուլ տա: Հա-
մա տղեն Վիշապին մոտանում ա թե չէ, թուրը հանում ա՝ ո՛ր շի
տալի՛, օխտը գլուխն էլ մի հանքի ա թռնում, էն դիհն ընկնում:

— Տղա՛, մըկ էլ տո՛ւ,— ձեն ա տալի Վիշապը:

— Չէ՛,— ասում ա տղեն,— ես մորիցս մի հետ եմ էլե, էրկու
հետ չեմ էլե:

Վիշապը արենկուլ աղբրի ակումը վեր ա ընկնում, սատկում:
էն սհաթը աղբրի շուրը վարարում ա, խալսը լիանում են, բոլ-բոլ
խմում՝ աստուն փառք տալի: Թագավորի աղջիկն էլ ուրախ-ուրախ
գալիս ա տուն, հորն ու մորը նաղլ անում, որ մի անճանանչ տղա
էկավ Վիշապին սըպանեց, իրան էլ նրա ձեռիցը ազատեց:

— Բա՛ էն տղին որ տենաս՝ չե՞ս ճանանչի,— հարցնում ա Թա-
գավորը:

— Որ տենամ, խի՞ չեմ ճանանչի,— ասում ա աղջիկը:

Թագավորը սաղ իրա երկրումը շառ ա գոռալ տալի, որ իրա
ձեռի տակը ինչքամ մարդ կա՝ քոմմա հավաքվեն իրա պալատի
աղաքը: Նրա երկրումն է՛լ մարդ չի մնում՝ քոմմա էլ գալիս են
կիտովում նրա պալատի աղաքին:

— Դե լա՛վ Թամաշ արա,— ասում ա Թագավորը իրա աղջկա-
նը,— տես էն տղին կճանա՞նչես:

Աղջիկը աչքը դե՛ս, դե՛ն ա ման ածում, արխալը էն տղին գըտ-
նում ա:

— Հրե՛ն, հրե՛ն, էն տղեն էր,— ձեն ա տալի հորը:

Թագավորը հրամայում ա իրա նաղիր-վեզիրին, որ էն տղին
բերեն իրա կուշտը: Նաղիր-վեզիրը էթում են, տղին բերում:

— Տղա՛, ուզա՛ տամ,— ասում ա Թագավորը:

— Թագավորն ապրած կենա, ես զադ չեմ ուզում, Թաքիլան
ինձ մի լիս աշխար քցես,— ասում ա տղեն:

— Լիս աշխար դրկիլը դժար ա, ա՛յ որդի. էդ իմ բանը չի:
Համա ֆլան մեշումը, ֆլան ծառի վրեն մի Զմուտ դուշ կա. թե
կարենա, նա կտանի, էլ մարդ՝ չէ՛: Էս քանի տարի ա, էդ դուշը
գալիս ա ինձ դանգատ, թե. «Ես ամեն տարի խեղճ ու կրակ ճուտ
եմ հանում, մեծացնում, մի Վիշապ կա, գալիս ա, ճուտերս ուտում,
էթում»: Դու կէթաս էն ծառի տակին զարավուկ կքաշես, կտենաս

որ էն Վիշապն էլի էկավ, շուպլվեց ծառը, որ ճուտերն ուտի՝ կտաս Վիշապին կսրպանես: Զմռուտ ղուշը որ գա, տենա քու արած լա-վությունը՝ կհարցնի, թե. «Ի՞նչ ես ուզում»: Դու կասես, թե. «Նս դադ շեմ ուզում, մենակ ինձ իս աշխար տա՛ր»: Նա էն սհաթը կդնի քեզ թևերի վրեն՝ կտանի:

Թագավորի ասածը տղի բեյինը մենում ա. վեր ա կենում էթում էն մեշեն: Դե՛ս ա ման գալի, դե՛ն ա ման գալի՝ էն ծառը գտնում ա: Նստում ա էդ ծառի տակին, Վիշապի ճամփեն պահում:

Մի քիչ կենում ա, տենում ա՝ մի եքա Վիշապ հրեն էկավ, շուպլվեց ծառը, որ Զմռուտ ղշի ճուտերն ուտի. էն սհաթին հա-նում ա թուրը, տալի սրպանում, ղիմա-ղիմա անում, տանում քցում ճուտերի աղաքը, որ ուտեն: Ինքն էլ շունքի բեզարել էր՝ պառկում ա էդ ծառի տակին, քնում:

էն դհից, Զմռուտ ղուշը գալիս ա, տենում՝ մի մարդ հրեն ծա-ռի տակին քնած:

«Ա՛յ հարա՛յ,— ասում ա,— կա-շկա՝ սա ա իմ ճուտերի յու-խում տվողը»:

Վրա ա պրծնում, որ ձվիկ-ձվիկ անի՝ ճուտերը չեն թողնում. ասում են, որ սա ա իրանց պրծացրե Վիշապի ձեռիցը: Նո՛ր Զմռուտ ղուշը էլ ձեռ չի տալի, դեռ հլա թևերը փռում ա վրեն՝ շվաք անում, որ դինչ քնի:

Մի քիչ կենում ա, տղեն զարթնում ա, տենում՝ Զմռուտ ղուշը թևերը վրեն շվաք ա արե:

— Ա՛յ հողածին,— ասում ա Զմռուտ ղուշը,— ուզա՝ տա՛մ: Դու որ ինձ էս թավուր լավություն արիր՝ ես էլ պտի քեզ մի լա-վություն անեմ:

— Զադ շեմ ուզում քեզանից,— ասում ա տղեն,— Զմռո՛ւտ ղուշ, թաքիլան ինձ մի քցես իս աշխարք:

— Ափսո՛ս, ծեր վախտս ես ռաստ էկե. թե չէ լիս աշխարք տանիլը ինձ հմար հաղ ու պար ա: Համա ինչ արած. ինչքամ էլ ծերացած ըլնեմ, ճա՛րն ինչ, պտի տանեմ. բալի սրանով էլ ա քու լավությունի տակիցը դուս գամ: Կէթաա թագավորիցը կուզես քառասուն տիկ¹ չուր, քառասուն հատ էլ գառան դմակ. ո՛նց ըլնի՝ ես քեզ իս աշխարք կքցեմ:

¹ Տպագիր տեքստում՝ բուլուխ, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

Տղեն կէթա թագավորիցը քառասուն տիկ շուր կուզի, քառասուն հատ էլ գառան դմակ, կրերի Զմռուտ ղշի կուշտը:

— Դե՛, հմի նստի մեջքիս վրեն,— կասի Զմռուտ ղուշը,— էդ քառասուն տիկ շուրը, քառասուն հատ գառան դմակն էլ դի վրես: Որ երո՛ւ կանեմ՝ շուրը կթցես, «ղի՛» կանեմ՝ դմակը կթցես. կթցես՝ ընչանք հասնենք իս աշխարք:

Տղեն նստում ա Զմռուտ ղշի մեջքին. քառասուն տիկ շուրը, քառասուն հատ դմակն էլ դնում ա վրեն: «Բո՛ւ ա անում՝ շուրն ա քցում, «ղի՛» ա անում՝ դմակը: Ըսենց գալիս են, գալի՝ հասնում իս աշխարք: Զմռուտ ղուշը ըստե տղին վեր ա դնում, ինքն էլ եդ թռնում, գալի Մուֆն աշխարքը:

Էս տղեն ա, մի ճամփա ա բռնում՝ դպա իրա հոր քաղաքը: Գալիս ա, գալիս, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, ճամփին մի շորանի ա ոստ գալի:

— Բա՛րով,— ասում ա,— չո՛քան աղպեր:

— Ա՛սսու բարին, թագավորի ցեղ:

— Ի՞նչ տամ, որ քու ոչխարներիցը մի հատ մորթես:

— Ինչ որ քեֆդ ա, թագավորի ցեղ, ես ի՛նչ ասեմ:

Չորանը բերում ա իրա ոչխարներիցը մի հատ վե քցում՝ մորթում: Տղեն մենակ ոչխարի ղառինն ա վեր ունում, միսը թողում ա շորանին:

— Չո՛քան աղպեր,— ասում ա,— բե մեր շորերն էլ փոխենք. քու շորերն ինձ տու, իմը տամ քեզ:

Չորանը ուրախ-ուրախ իրա քրչոտ-մրչոտ շորերը հանում ա տալի նրան, նրա լավ-լավ շորերն առնում: Տղեն շորանի շորերը հագնում ա, շորանին էլ բոլ փող բաշխում, էլ եդ էթում իրա ճամփեն:

Գալիս ա, գալիս, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, որ հասվե-հաս ա ընում հոր քաղաքին, էն ոչխարի ղառինը հանում ա, ճխտում գլուխը՝ ընում ա լա՛փ զըռ-քաշալ. ըսենց մնում ա հոր քաղաքը: Բազարի մեջ դե՛ս ա ման գալի, դե՛ն ա ման գալի. էթում ա է՛ս դուքանի լաղաքին կաննում, է՛ն դուքանի աղաքին կաննում՝ թամաշ անում:

Վերջը գալիս ա թագավորի զարգյարի դուքանի աղաքին որ երկար կաննում ա, մտիկ անում, զարգյարը հարցնում ա.— Ա՛յ քաշալ, ի՞նչ ես ուզում, ի՞նչ մարդ ես, ըստերանք ի՞նչ ես շինում:

— Ըսկի՛, ո՛ւտտա, դարիբ տղա եմ, էկել եմ ըստե մի փեշակի, մի բանի կպնեմ, բալի վերջը մի կտոր հացի տեր դառնամ:

— Կգա՞ս, քեզ վեր ունեմ ինձ աշկերտ:

— Խի՞ չեմ գա, ո՛ւտտա ջան, դեռ ձեռդ էլ չեմ պաշի՛:

Թագավորի զարգյարը էս քաշալին վեր ա ունում իրան աշկերտ:

Գանք հմի խաբար տա՛նք սրա աղպորտանցիցը:

Նրանք որ էկան Թագավորին ասեցին, թե իրանց պուճուր աղպորը դեերը կերել են, Թագավորը աղաք ավատաց. համա եննա ինքն իրան միտք արեց, թե չընի՞ սրանք նրա գլուխը մի օղիա են էկե, սուտ ասում են՝ դեերը կերել են: Սրա հմար էլ մարդ դրկեց, որ աշխարհ աշխար, երկրե երկիր ման գան, հարցու ու փորձ անեն՝ բալի գտնվում ա. նրանց էլ չթողաց, որ պսակվեն, ընչանք պուճուր աղպոր գտնիլը:

Համա անցկացավ մի տարի, էրկու տարի, իրեք տարի, ո՛րդե հարցրին, ո՛րդե ման էկան պուճուր տղին չգտան ու չգտան:

Վերջը Թագավորի նազիր-վեզիրը էկան Թագավորի կուշտը, ասացին.— Թագավորն ապրած կենա, ախա՛ր ընչանք ե՞ք պտի տղեքանցդ չպսակես, չէ՞ որ նրանք էլ մեղք են: Էս իրեք տարին անց ա կենում. խալիսը ի՞նչ կասեն, չէ՞ որ քու անըմին էլ ա ամոթ:

— Լա՛վ,— ասում ա Թագավորը,— էկեք պսակենք:

Բերում ա պսակում. մենձ տղեն մենձ քվորն ա առնում, միշենեկ տղեն՝ միջնեկ քվորը. պուճուր քիբը մնում ա:

Հարսանքից եղը, Թագավորը պուճուր քվորը կանչում ա իրա կուշտը, հարցնում.— Ա՛յ որդի,— ասում ա,— ասա՛ տենանք, դո՞ւ ումն ես ուզում առնի: Տենում ես նշանածդ քու բախտիցը էսքամ տարի կորել ա. ով գիտա հմի ինչ փորձանքի ա ռաստ էկե. էլ նոր աստո՞ծ գիտա՝ գա՞, չգա՞: Դու էլ մեղք ես, էս իրեք տարի ա նրա խաթեր ազապ ես կացե: Հմի ասա՛, ո՞ւմ սիրտդ ուզում ա, բերեմ պսակեմ:

— Թագավորն ապրած կենա,— ասում ա աղջիկը,— ում տալիս ես՝ տո՛ւ. ես դա՛րուկ եմ:

— Իմ նազրի տղին կո՛ւզես:

— Դու գիտաս, Թագավորն ապրած կենա. հենց ո՛վ ընի՛ ես ռազի եմ:

— Որ ուզիլի ես, բա՛ս ես քեզ իմ նաղրի տղին եմ տալի:

— Լա՛վ, թող նաղրի տղեն ըլնի, թագավորն ապրած կենա. համա ես քեզանից իրեք բան կուզեմ. ընչանք շրերիլ տաս՝ շեմ պսակվի:

— Ա՛շքիս վրա, ո՛րդի, ասա՛. ասա՛ տենանք՝ ի՞նչ ես ուզում.

— Թագավորն ապրած կենա, քեզանից կուզեմ իրեք հատ ընենց Ոսկե սինիք, որ մի սինու միջին Ոսկե կաքավը, Ոսկե մագնն ֆըրֆըրահար գան. մեկի միջին Ոսկե հավը ու Ոսկե աքլորը կաննած ընեն. էն մեկելի միջին էլ՝ Ոսկե թաղի, Ոսկե աղվես. որ թագին աղվեսի եննուցը վազելիս ըլնի: Թագավորն ապրած կենա, հրե՛ս իմ ուղած իրեք բանը սրանք են:

— Լա՛վ, ա՛յ որդի. դրանից հեշտ ռա՞ն: Հրե՛ս իմ զարգյարին կանչիլ կտամ, թամբահ կանեմ՝ շինի:

Թագավորը էն սհաթը կանչիլ ա տալի իրա զարգյարին, թամբահ անում, որ աղչկա ուղած իրեք սինիքը շինի:

— Թե շինեցիր,— ասում ա,— իմաց կաց գլուխդ թոցնիլ կտամ:

— Թագավորն ապրած կենա,— ասում ա զարգյարը.— ինձ մի ամիս մհուկ տո՛ւ, միտք անեմ, չկարացի շինի՝ արինս քեզ հալալ ա:

— Լա՛վ, քեզ մի ամիս վադա եմ տալի. գնա՛ շինա,— ասում ա թագավորը:

Զարգյարը քիթ ու պռունդը վե թողած՝ դառը, տխուր գալիս ա տուն:

— Հը՛, ո՛ւտտա, ի՞նչ կա. խի՞ ես ըտենց նոթերդ կիտե,— հարցնում ա քաշալը:

— Կո՛րի, քա՛շալ,— բարկանում ա ուտտեն,— դո՛ւ էլ իմ դարդիցը խաբար չես՝:

Քաշալը ինչ անում ա, չի անում, ուտտեն չի ասում իրա դարդը: Վեր ա կենում էթում դուքան: Միտք ա անում, միտք անում, շինում՝ քանդում, շինում՝ քանդում, բան չի դուս գալի: Ամիսն էլ մնացել էր մի հինգ օր, որ թամմի՝ դեռ նա ըսկի զադ չէր շինն:

Մի օր էլ, որ ըսենց իրա մտքի հեննա էր ընկե՝ քաշալը էլի մոտանում ա, հարցնում.— Ո՛ւտտա ջան, ո՛ւտտա, մի ասա տե-

¹ Տպագիր տեքստում՝ «վազը շեմ գալի», ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

նանք. ախար խի՞ ես էդքամ միտք անում, հալբաթ մի բան կա: Վերջը որ քաշալը շատ ա զոռում, ուստեն մին-մին նաղլ ա անում թագավորի ուզածը:

— Կա՛վ, դրանում ի՞նչ կա, ո՛ւտտա, որ դու էսքամ միտք ես անում,— ասում ա քաշալը,— ուզում ես՝ էս սհաթը շինեմ: Ինձ մի ջլալ պոպոք տու, մի ջլալ էլ պնդուկ, էլ զագ չէ, որ հետը ջարդեմ ուտեմ, հետը շինեմ. էս քշեր էլ թո՛ղ դուքանումը քնեմ. առավոտը արի տես հա՛ղիր ա, թե չէ՛:

Ուստեն, ասենք չէր ավատում, որ քաշալի ձեռիցը էս թավուր հունար դուս գա. համա ասեց. «Մարդ ա, մի փորձեմ տենամ. բալի շինում ա՞՞: Մի ջլալ պոպոք ա տալի, մի ջլալ էլ պնդուկ: Քաշալը առնում ա մննում դուքանը. ուստեն դուքանի դուռը վրեն շինում ա, էթում:

Էդ սաղ գշեր քաշալը պնդուկն ու պոպոքը ջարդում ա ուտում, ջարդում ա ուտում ընչանք լիս՝ Որ լիսանում ա, քաշալը հանում ա էն թլիսմը, չախմախին տալի թե չէ՛ էն սհաթը իրեք սինիքն էլ, իրանց սարք ու կարգովը գալիս են աղաքին կաննում:

Խեղճ ուստեն վազուց էր դուքանի դռանը դուլ էլե, կաննե՛ տեսնա քաշալը ե՞ր պտի ձեն տա, որ դուռը բաց անի:

— Ո՛ւտտա,— ձեն տվեց քաշալը,— դուռը բաց արա, թագավորի ուզած սինիքը՝ իրեքն էլ հաղիր ա:

Ուստեն ուրախ-ուրախ դուքանի դուռը բաց ա անում: Որ տալը չի ընկնում ոսկե սինիքանցը՝ խելքը գլխիցը թռնում ա. էն սհաթը վազում ա քաշալի ճակատը պաշում:

— Զորա՛նաս դու,— ասում ա,— քա՛շալ, զորանաս. ո՛ր էս թավուր հունար ունեիր, բա խի՞ չիր թեզ ասում: Ես էսքամ վախտ մեռա չարչարվելո՞ն՝ ըսկի խելքս բան չկտրեց. ասում ի՛ պտի թագավորը ինձ քյալա անի. հմի ո՛վ գիտա դեռ բոլ էլ փող բաշխի ու ընենց ճամփու դնի:

Զաթի վադեն էլ թամմել էր. ուստեն ոսկե սինիքը վե կալավ, տարավ դուռ թագավորի պալատը: Թագավորը որ չտեսավ՝ մնաց մաթ էլած վրեն մտիկ անելոն: Հրամայեց, որ իրա խազինիցը ուստին բոլ փող բաշխեն, ընենց ճամփու դնեն:

Եննա կանչեց աղջկանը.— Ա՛յ որդի,— ասեց,— է՛ս ա քոռ ուզած սինիքը:

— Էդ ա, թագավորն ապրած կենա, հմի ի՞նչ կասեմ:

Աղջիկը սինիքը որ տեհա՛վ՝ մատը կծեց. «Բալի՛,—ասեց,—էրեւում ա նշանածս էկել ա, թե չէ էս սինիքը նրանից սա՛վայի մարդ չէր կարա շինի»։ Աղջկա սիրտը անջախ որ մի քիչ հանդարտեց։

Սրանից եղը թագա՛վորը բերեց աղջկանը նշան դրեց, որ էրկու օրեն եղը հարսանիք անի։ Նշանդրեքից եղը, նորափեսան իրա թայգաշ տղերանցով դուս էկա՛վ թագա՛վորի պալատի աղաքը՝ ջղի՛ր հաղալու։

Սրանց թողանք ըստե ջղի՛ր հաղան, դանք խաբար տանք մեր քալալից։

էդ նշանդրեքի օրը քաշալը ուստից իղին ուղեց, ասեց. «էթամ հանդր մի շալակ ցախ բերեմ»։ Որ դուս էկա՛վ հանդր, կարմիր մազը կրակ տվեց թե չէ՝ Կարմիր ձին, իրա ամեն սարք ու կարգովը էկա՛վ աղաքին կաննեց։ Քաշալը ղառինը գլխիցը հանեց, շորերը փոխեց, նի էլա՛վ ձին, էկա՛վ ջղի՛ր հաղալու։

Քաշալի ձիուն էլ ձի՛ կարար հասնի. ընենց էր թռնում, ծուծու ըլնում, հենց գիտենաս երկնքի աստղերի հեննա էր հաղում։ Մի քանի գլուխ որ մեյդանի միջին դե՛ս քշեց, դե՛ն քշեց՝ ջղրավորները քովմա էլ մեյդանը թողին, փախան։ Չունքի հենց ում հասնում էր ո՛ր ջղրով չէր տալի՝ տեղն ու տեղը էրեսհարքի վրեն փռկվում էր, վեր ընկնում։

Խաբարը տարան թագա՛վորին, թե ըսենց մի Կարմիր ձիավոր ա էկե, ջղրավորների մեջը խառնըվե. հենց ո՛ւմ ետևիցը որ ընկնում ա, ջղրով տալի՝ ալքիալը ձիուցը կոնտկի ա անում՝ յա՛լլա գետինը։ Թագա՛վորը դուս ա գալի, ասում ա՝ տենամ էդ ի՛նչ ձիավոր ա. որ էդքամ ղոշաղություններ ա անում։

Քաշալը թագա՛վորին տենում ա թե չէ՝ էն սհաթը ձիուցը վեր ա գալի. կթում ձեռը պաշում։

— Ի՛նչ մարդ ես,— հարցնում ա թագա՛վորը։

Նո՛ր տղեն նստում ա ըստե մին-մին, ինչ որ գլխովը անց էր կացե, թագա՛վորին նաղլ ա անում։

— Ջա՛նլաթ,— ձեն ա տալի թագա՛վորը։ Ջանլաթները գալիս են։

— Ի՛նչ ես հրամայում, թագա՛վորն ապրած կենա։

— էս սհաթին կէթաք իմ էրկու տղին էլ կբերեք ըստե, հենց իմ աչքի աղաքին քյալլա կանեք։

Նոր ըստե պուճուր տղեն ընկնում ա թագա՛վորի ոնները, աղա-

շանք-պաղատանք անում.— Բա՛ն չկա, ա՛յ հեր,— ասում ա,— իմ
խաթեր պտի աղպորտանցս բաշխես: Նրանք ինձ մովսաննաթու-
թյուն արին, ես շեմ-անի: Աստուծ նրանց թո՛ղ բարի տա:

— Հա՛վ,— ասում ա թագավորը,— շունքի դու ասում ես՝ քու
խաթեր հմար նրանց բաշխում եմ:

Թագավորը իրա թախտիցը վեր ա դալի, պուճուր տղին նըս-
տացնում: Էն խեղճ աղջիկը զաթի էսքամ տարի սրա ճամփեն էր
պահում: Թագավորը իրա վեզրի տղի նշանը քանդում ա, բերում
է՛ն սհաթը թագադան նշան դնում տղի վրեն՝ օխտն օր, օխտը զշեր
հարսանիք անում: Ի՛նչ դափ ու զուռնա, ի՛նչ քեֆ, ի՛նչ ուրախու-
թյուն, որ էլ հալ ու հեսաբ չկար:

Նրանք հասան իրանց մուրաղին, դուք էլ հասնեք ձեր մու-
րաղին:

